

Мирко Демић

РУЖА
ПОД ЛЕДОМ

РОМАН ОД ПРИЧА

■ Laguna ■

Copyright © 2021, Мирко Демић

Copyright © овог издања 2023, ЛАГУНА

Садржај

<i>Лејенда о ружи под ледом</i>	11
Из времена у којем је Бог ходао по земљи	15
Срп и сузе	17
Усправно умирање	20
Мајка земља и немирни курјуци	23
На раскршћу	25
У добош слободе удара се – прутом	28
Боговска гозба	30
Скидање чини	32
Стрмоглавија	36
Свети дјед Петар	38
Вјетар, брат по мајци	41
У калупу	44
Тајни ковчег	46
Жућина сахрана	48
Кад гелери шетају	51
Циганска посла	55
Стриц над стричевима	59
Успављивање пророчанством	63
Утутуккванти	65
Поштарев син	68
Вријеме маћехе	73
Одрастање у чарању	75
Слово и кров	78
Гумени стриц	81

Минђасова митарења	86
Дјеца од глине	90
Вјежбе охолости	93
Неуспјели покушаји убрзавања догађаја	95
Удавање тетака	98
Die Kroaten kommen!	102
Дубоки сан	104
Кравата за зуб	106
Дижите се, мртви!	110
Балада за три срца	113
Један дио оца	116
Искушавање милосрђа	119
Осипање дјетињства	122
Лоповски занат	125
Вјежбе суровости	129
На тржници	133
Не помињите ми Ђопића!	136
Прича од које се леди крв у жилама	139
Бог на небу, а Богородица – у мраку	142
Пријатељство смрти	145
Суви лист	148
„Свој једини живот ти живиш у мени“	150
Невин, а крив	152
Ми, из Класнића Горњег	155
Одумирање пупчаника	158
Повратак кући	161
<i>Ружа умјесто бадњака</i>	<i>164</i>
<i>О њисцу</i>	<i>167</i>

*Јадна сѝара кућо мој дјейињсѝва!
Шѝа би рекла када би знала какав сам бескућник данас!*

Фернандо Песоа

Легенда о ружи под ледом

Ушвара мої далекої йрейка израња из йомрачине времена – йалойом. Сйочейка йај йалой наликује жеки мої узнемиреної срца. Онда се назире као дрхйава сјенка, све док не йриђе ближе и, кроз блијесак, несйане у мојим очима.

Вијековима је йа кенйаурска йрилика лушала йо рубовима обзорја и йвирила из крйица йородичної сјећања, вјешйо се кријући на мјесйима на којим се мијешају свјейло и йама. А онда сам је йризвао, неоїрезно се надносећи над мрак вијекова, једної јуйра, на самој йраници између сна и дуђења, кад сам већ свјесйан да сањам, али још одйаћам да се йробудим.

Пошйећен сам дейаља на коњу и јахачу, јер су они више моја мисао, жељна да се оно йалацање удаљене свјейлосйи и њено наизмјенично йаљење и йашење ойредмейи у йочейак свих йочейака. Назирем само силуейу и чујем йоймули йалой, свјесйан да йо може

дићи један од многодбројних њривида њриче о њрачком коњанику.

Зимско је доба. Тромо небо њо земљи вуче блајња-
ве риће. Искричаво и најрескокце шкрије невидљиве
ојрује недеској механизма. Чини се да ће свакој њрена
у њему нештио њојустиићи и зауставићи вријеме са
којим ће се све њретворићи у њейродојну сиијену или
у сан без снова.

Од унуњрашње језе њо надланицама су ми њошам-
њеле накостријешене глацице. Оштиар ваздух најо-
вјештавао је снијеј. Вукови самоњњаџи злослујно су
завијали у даљини.

Усамљеним дићима сњрахови су једино груштиво. По-
њњово ако су они на које сам већ навикао. Зањо одбијам
да се њробудим; јер ме њамо чекају нови и сабласнији.

Ледена њокорица већ је оковала њло. Исњод који-
ња њуца залеђено блајо. Кенњаурска њриказа ми се
сњријеловињо њриближава, као да клизи њо њоврши-
ни залеђеној језера. На све сњране њрштие њромуљице
сњврднуње земље. Са оближњих њрана њрхне њокоја
њињица. Све јасније чујем звуку сањонаџа на орми и
коњско фрњтање. Јасно разабирам развијорену њриву
и сају која живоњињи сукља из ноздрва.

Коњаник бодри коња крањким и њродорним: „Ха! Ха!“

А онда, кад су њришли извору који се налази њоред
једва видљиве сњазе, коњ се најо зауставља, њњово
укоњава. Удијеђен сам да је осјењио моје њрисусњиво, чим
унезвјерено окреће њлаву лијеве-десно и сњриже ушима.

Однекуд знам да је човјек на коњу мој њредак.

Коњаник с лакоћом скаче из седла, не исњуштијају-
ћи узде из руке. Пажњу му је њривукло нештио налик

залеђеном издану. Најѿрије се саи́ну, ѿа онда и клекну не би ли доље осмоѿрио ѿо чудо, кад ро да заусѿави њеѿовој коња.

Тада је на средрнаси́ој ѿокорици, с оне сѿиране леда, сѿазио ограз мој лица. Трѿнуо се као осуѿнуѿи и махинално се слободном руком ухваѿио за балчак оѿасане сабље.

Усѿукнуо је ѿред лицем свој далекој ѿоѿомка.

Доѿакао је ледено оканце оном исѿиом руком која се машила сабље. Оно се на сам додир исѿиоило, а мој лик је несѿао. Оѿворила се ледена шкољка и, умјесѿо бисера, указао му се ѿѿѿољак руже.

Мој ѿредак је добро разумијевао ѿприроду. Она се ѿада још давала ѿрочиѿаѿи. Залеђена ружа у сњежној ноћи заусѿавила је њеѿов ѿуѿи. Било је ѿо доба када се живљење ѿодударало са дјежањем. Бјежало се од живоѿа и ѿрема њему, дјежало се од смрѿи и у сусреѿи њој, из једној царсѿива у друѿо, из ѿуђеѿи у ѿуђе. Бјежало се без маѿа и ѿѿѿоказа, без водича и уѿабаних ѿѿѿева. Тек ѿо који неоѿрезни ѿѿраѿ ѿудској ѿприсусѿива знао би се заѿећи ѿокрај извора и ѿлиѿких ѿазова, ѿешико разумљив и нерѿјеѿко злокобан.

Мој далеки ѿредак је скочио на коња одлучније неѿо шѿо је сјахао. Приљубио је лице уз враѿи ѿлаховиѿе живоѿиње, ѿромрмљао неколико неразумљивих ријечи и ѿровукао му ѿрсѿе кроз ѿриву.

Коњ је сѿѿри́нуо ушима и зарзао, шѿо је моѿао да буде израз разумијевања, али и чуђења.

Снажним ѿвлачењем узда јахач окрену живоѿињу у ѿравцу из којеѿ су дошли и ѿодбоде је мамузама. Коњ зањишиѿа и нагаде се у ѿалој.

Појуи коїља баченої у амбис несїадоше у їмини из које су се їојавили.

Неће їроћи дуїо од їої сусреїа, а мој їредак ће довести своју браћу са њиховим їородицама и населити их око извора код којеї је набасао на ружу їод ледом.

Мала колонија ће наоколо їодићи колибе од їрућа, до їола их укоїаїи у земљу, и їу остїаїи да живи. Свему уїркос.

Неколико сїоїина їодина їослије ової доїаћаја или сна и сїоїинак метара од мјесїа указања чудесне руже – уледао сам свијеїа. Он се указао у облику мрклої мрака, їусїої као у „роїу црної вола“, їошїо је удешено да се родим у їлуво доба ноћи, како и їриличи незнаном и незваном їосїу.

Била је їо ноћ која їреїходи дану у којем се сви, їа и Творац, одмарају.

Када се разданило, їрољеїни снијеї је їрекрио околне дрежуљке и долине.

Нисам знао да ли ме је їо їоздрвила залећена ружа, као шїо никад нисам сазнао да ли је замрзнути цвијеї одредио судбине їоїомака забораљеної коњаника из мої сна. Не знам, їакође, да ли їрајна дрхїавица у мени їоїиче од їої цвијеїа или њеїової їрна, свеједно да ли најољу урла сјеверац или је уїекао звездан.

Једино знам да їриїадам їосљедњої їенерацији їих насељеника са којима сам кренуо ка новој ружи їод ледом или, їак, звијезди реїаїици, не дисмо ли сїиїли їамо їдје нема ни леда ни ружа, їдје не їосїоји дућење ни сјећање на сан. Тамо їдје їуца видик на неїреїледну їусїолину људскої заборава.

Из времена у којем је Бог ходао по земљи

Ишли Бог и Свети Петар од Обљаја, Бузете и Дабрине кроз наше село. Кад дођоше до Ресановића моста видјеше под њим неколико жена које на потоку перу рубине.

Зауставише се на мосту, те Бог, одозго, упита:

– Бајалице, бајете?

Оне, одоздо, углас:

– Бајемо!

А Бог ће:

– Не удајале!

Оне, на то, углас:

– Ни ви не стигли ђе сте наумили!

Њих двојица, затим, наставише пут. Кад се требаше попети на небо, Свети Петар усправи дугачке лотре. Покушаше неколико пута да се попну, али не успјеше, те наставише да обилазе села.

Кад послје неког времена поново наиђоше из оних села и када дођоше до Ресановића моста, испод њега видјеше исте оне жене које на потоку перу рубине.

Зауставише се на мосту, те их Бог упита:

– Бајалице, бајете?

Оне, на то, углас:

– Бајемо!

А Бог ће:

– Убајале!

Оне, одоздо, углас:

– И ви стигли ће сте наумили!

Њих двојица наставише пут, па кад се требаше успети на небо, Свети Петар усправи дугачке лотре, уз које се обојица с лакоћом попеше на небо.

Срп и сузе

На једном реверу ове приче удјенута је ружа с трном, док се на другом, ко млад мјесец, смије – наврбабин срп.

Наврбаби не умијем да замислим земљано лице, опрљено сунцем и бестидном пјесмом жетелаца, али зато слутим да се одоздо, са дна бунара времена, добродушно осмијекује мом незнању.

Тога дана је од раног јутра жњела, помало заостајући за својим дрўтама. Знојила се и усправљала, бришући подлактицом лице, па се опет с муком савијала и српом обарала класје. Била је носећа, што срп у руци није учинило лакшим. Жене поред ње су јој помагале колико су могле, нијемо је бодрећи да издржи до краја реда, до краја њиве и до краја дана.

Када је куцно суђени час за раћање нове лозе, прародитељка се измакла од осталих жетелаца, тражећи хлада и гутљаја воде за суве усне. Сјела је испод једног дрвета украј њиве, али не да предахне, већ да се породи.

Порођају се препустила као и сваком другом послу који се не може издјећи.

Није било бола којег ћутке није могла издржати, стегнутих песница и вилица. Само је неколико пута застењала, као да узбрдо гура велики камен. Грашке зноја су јој оросиле чело. И то је било све.

Родила је једну велику сузу.

Скинула је мараму са главе и у њу умотала ново-рођенче које није ни закмечало, чврсто жмирећи и дрхтурећи пред непознатим свијетом.

Прије тога му је српом пресјекла пупковину, подвезала је марамом скинутом са главе, па устала, отресла хаљину и, онако гологлава, кренула кући.

Неиспакану сузу држала је умотану понад срца, а на другом рамену, као противтег, пребацила је срп, као и сваког дана кад би се враћала из жетве. Обгрлила је свој пород, као снопић жита, док јој је срп узвраћао њежност.

Породична легенда каже да су обоје дрхтали од непознате језе.

Моја прародитељка је била налик псету које отреса свјетлосне опилке и гаси их у локвама по којима се већ хватала покорица сумрака, ослушкујући како попут врелих поткова цврче, уроњени у воду.

Кажу и то да су насљедници тај срп држали у челу собе, објешеног о чавао на зиду. Остајао је да ту виси, умјесто иконе, постајући тако свједок и кривац покољењима која долазе.

Те године жетва је добро понијела.

Своје потомство наврбада је повијала чврсто, као да ће, још непроходали, побјећи из колијевке. У

таквом повијању они ће видјети узрок свог доцнијег дијеса и свих невоља које доноси запт. Како по њих саме, тако и по оне у њиховој близини.

Неки од њих ће јој пребацивати да је срп којим се пресеца пупковина био зарђао. Биће и оних који ће ићи дотле да тврде како пупковину није пресијецала српом, већ одгризла покварним зубима.

Истина, никад није убила Турчина; нити је нашла крчаг с благом или изаткала ћилим за којим би зајахао и царе из Стамбола. Али је била је крива и за оно што није учинила. За то понајвише.

Замјериће јој много тога кад год би им се помрачио видик или кад би се њиховим главама испријечио претврд зид.

Рађала је дјецу и жњела жито, лако као што је цмољавом заплакати. Никад није опсовала Бога ни закукала на усуд. Ћутке је живјела и ћутке умрла. Зато је њена прича изаткана од најмуклије тишине и најчистијих суза.

Неколико вијекова касније те ће сузе потећи из очију моје мајке.

Чак и кад у њој све буде усахло – сузе неће никад.

Ево, осјећам да бубре и у мојим очима, док ово биљежим. То она тђжи из мене, а из ње навиру наврбабине сузе.

Усправно умирање

Крајем треће деценије двадесетог вијека прајдеда Михајло се вратио из Америке не успјевши да тамо састави ни десет година. Кажу да се појавио на кућном прагу мало погрбљен, по сљепоочницама осиједио, али голорук и празних џепова, сјетно се смијешећи на свако запиткивање укућана.

На њихову знатижљу одмахивао је руком и слијегао раменима. Није га више било брига ни за Америку ни за њих.

Проживио је у родном селу још десетак година, хо-дајући попут мјесечара. Приљежно је ваљао друсле бабе и средовјечне и од жалости свеле удовице гдје год би их затицао – под сламом, у сјеницима, међу кукурузима, усред конопљишта, у пољу, по гајевима, баштама и воћњацима...

Тиме је међу потомцима стварао мит о дуговјечно-сти мушке лозе и њеној „застрашујућој потенцији“.

Мушки чланови фамилије прадједову суманутост правдали су *Завјештањем* (једни су га звали клетвом а други молитвом) којег у нашем роду сваки отац преноси сину по рођењу. Оно гласи:

– *Бем ѿи мјестѿо ђе си ѿрви ѿуѿи ѿлавом ударио!*

Недуго пред смрт прадједа се стао осамљивати и цијеле боговетне дане проводити на оближњем Окиру, сеоском Олимпу, садећи дуван и сводећи са собом посљедње рачуне.

Кад се једног предвечерја није вратио, синови поплаше унуке у потрагу.

Затекли су га у необичном положају – клечао је и са оба се лакта ослањао о кољена, док је чело подупро длановима. Био је налик човјеку који се предао нарочитој врсти молитве за коју је потребан савршен мир и дубока усредсређеност.

Прадједа Михајло је једини човјек из нашег села који је умро усправно. Зато ми, његови потомци, увијек ходамо руку подруку са смрћу. Ако неки и застане у ходу, смрт је приправна да га придржи и помогне му, преносећи му душу преко небеских провалија.

Чим су га унуци дотакли, он се свалио, попут угашене свијеће, однијевши са собом тајну *усїравної умирања*, толико потребну његовим потомцима који у тим светим тренуцима јаучу и цмиздре попут новорођенчади.

Однио је са собом све – осим, можда, једног савјета (и њега раскреченог између клетве и молитве) мушком дијелу потомства:

– *Никад не ѿуѿуј од мјестѿа до мјестѿа, већ од жене до жене.*

Сасвим је извијесно да се они који његов савјет пренебрегавају – пеку на тихој ватри махнитости и неспокоја.

С мраком, умотаног у бијелу плахту, унуци су га пронијели селом и унијели у кућу.

Мајка земља и немирни курјуци

Ни данас не могу да појмим постојање свијета без мене и моје мајке. Али зато још увијек вјерујем да је читав свијет, заједно са мном – родила мајка.

На једној црно-бијелој фотографији стоји она, дјевојче са двије исплетене кике које падају по бијелој кошуљи. Исплетени кујруци цуре преко руба фотографије попут двије пупчане врпце, незнано докле... На ушним ресицама јој свијетле бисерне наушнице, као двије окамењене сузе, а о врату виси утростручена бисерна огрлица.

Не знам да ли је тај накит био њен или га је, због фотографисања, од неког позајмила. Због те дилеме, на њеном лицу видим удружене одлучност и стид.

Мајка са фотографије о мени не зна ништа, док се за мене то не може рећи, јер се ничега не сјећам а да истовремено не знам за њу.

Не умијем да замислим своје непостојање, једнако као ни њено. Обоје смо у том незнању сами, као сирочићи.

Пред фото-апаратом поглед јој је сјетан, неусредсређен, готово мјесечарски. Чудим се како без мене може да буде лијепа.

Зато ми је лакше повјеровати да мајка није постојала прије мог рођења.

На тој фотографији она је равнодушна на моје *заслује*. Ни не сања да ће постати мајка тек пошто се ја родим.

Први ћу јој додијелити Орден мајчинства.

Једно вријеме ћу бити једини, све док на свијет не дођу и сестре.

О, никад нећу сазнати колико сам је рођењем наградио, а колико казнио. Да ли сам јој био више радост него ли оков? Да ли су је ланци мајчинства спутавали и гасили све дотадашње радости?

Покушавам да склопим очне капке, не бих ли је видио како рукама пребацује курјуке са прса преко рамена, усмјеравајући их да падају низ плећа.

А курјуци непослушни, враћају се на прса чим се она погне, као да је већ тад посртала под непознатим теретом, који јој је у аманет оставила њена наврбаба са српом умјесто осмијеха.

На раскршћу

Раскршће је настрашнија ријеч мог дјетињства.

На њему се у глуво доба ноћи сусрећу злокобне силе, изгубљене авети, распомамљене караконцуле, укратко – свака несрећа којој треба подесна грбача. На раскрсници се пале свијеће, мрмљају бајалице, а најчешће се нагазе чини па могу да ти се окрену уста на једну или другу страну. Ако побјегну улијево, нека вјештица ти је плънула у корак, ако заврну удесно, судбина ће те млатити мотиком као по закоровљеном парлогу.

Једини лијек је хоџин запис који ти зашију у кошуљу док год се уста не врате, али ти жиг на души остане.

Прозор собе у којој сам се родио гледа на тророгу или тропрсту раскрсницу.

Наша је кућа, посматрано из небеске перспективе, ужљедљена између првог и другог рога, односно између палца и кажипрста судбине.

Када би ме питали гдје ми је кућа, ја бих на десној шаци испружио три прста, тако што бих надланицу

окренуо према себи и кажипрстом лијеве руке показивао мјесто између палца и кажипрста.

Одмалена сам спознао да ми је судбина обиљежена раскршћем на длану који сам окренуо према свијету.

Кућа је била на лакат, смјештена на благој низбрдици, грађена од тесаних храстових дрвана. Имала је четири просторије. Испод велике собе био је подрум. У њега се улазило са доње стране куће, као у земуницу. То подземље у којем обитавају духови предака обиљежило је моју змијолику душу која остаде заточена испод темеља куће на лакат. У мраку се изувјала и савила као наврбадин срп и тако склупчана остала да чека да јој се вратим.

Када су годину или двије пре мог рођења куповали ову кућу, моја бака, очева мајка, тражила је да буде на лакат. То је ваљда требало да докаже или потврди висок статус у односу на куће у комшилуку. Или бар тежњу за њим. Кућа на лакат нас је изузимала од остале сиротиње, док показивање „лакта“ већ спада у јединствен одговор на већину постављених питања или примједби. То да је „кућа на лакат“ најбоље се видјело са небеса, па није искључено да је прави адресат одаслане поруке боравио горе, у висинама.

А тек то раскршће!

Мушки дио фамилије сматра привилегијом што им је подарено да имају кућу уз само раскршће, док је женска страна у њему видјела мјесто укрштања злих погледа и окупљања нечистих сила.

Бака нам је говорила да „на крижању“ живе „нечисти“ и бацају се цоприје.

Да, када нас је плашила, она је раскршће увијек звала – крижањем. С времена на вријеме нас је подсећала да на том раскршћу нема ничег доброг, осим што ту можемо да *наїазимо*. Можда је она управо због тих нечистих, којима је раскршће било омиљено станиште, тражила да нам кућа буде на лакат, као тук на утук. Или је сматрала да се лакат показује само достојним противницима.

Нема сумње да сам се и ја, чим сам проходао, обрео на њему. Не знам да ли сам *наїазео* на њему, али ме здравље одмалена није служило. Од првог корака сам се разболио од недостатка ваздуха, а можда и од туге. Гушило ме је и шкрипало у плућима, па ноћу нисам спавао, док бих дане проводио на раскрсници на којој се сијеку сан и јава. Живио сам углавном у мајчином наручју. Носила би ме и плакала, заједно са мном, иако се чуо само мој плач. Чим би се кашаљ примирио и ухватио ме сан, она би ме спуштала у кревет и лијегала поред, да се одмори од живота, и од мене.

Но, тада бих изронио из плитког сна, плућа би запиштала, а из њих би се зачула грмљавина кашља.

Укратко – првих година живота и сам се налазио на раскршћу. Тетурао сам се по танком ужету разапетом изнад живота и смрти, не обазирући се ни на једно ни на друго.

Данас имам утисак да са раскршћа нисам ни силазио. На њему још увијек саборују авети, а чума ноћу удара по таваници својим земљаним тоболцем и кикоће се.

А и како бих са њега одлазио кад је утиснуто и на мојим длановима? Ево, држим их отворене као књигу и из њих одгонетам своје мутно дјетињство.